

Тетяна Бербец

аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ТВОРЧИХ ПРОЕКТІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Визначальною рисою самостійної творчої діяльності є її яскраво виражений індивідуальний характер. Працями багатьох дослідників переконливо доведено, що самостійна творча діяльність – це найважливіша форма самовираження особистості, виявлення її індивідуальних можливостей і рис. У той самий час організація самостійної творчої діяльності учнів в першу чергу передбачає необхідність створення належних умов навчання. Ці умови повинні ґрунтуватись на чіткому визначенні видів і змісту завдань для самостійної творчої навчально-трудової діяльності школярів.

Аналіз досліджень. Розкриваючи суть поняття "самостійної діяльності" П. І. Підкасистий переконливо доводить, що це дидактичний засіб навчання, за допомогою якого вчитель організовує діяльність учня як на уроці, так і при виконанні ним домашнього завдання. Під час цього учень “залучається до різнорівневих процесів навчального пізнання, які охоплюють увесь спектр відтворюючих і творчих дій”[4]. Тобто, самостійна діяльність розглядається ним як цілеспрямований процес, який організовується та проходить у структурі навчання для розв’язання конкретних навчально-трудових завдань.

Метою даної статті є з’ясування місця самостійної навчально-трудової діяльності в процесі трудового навчання а також визначення змісту проектно-технологічної діяльності школярів в залежності від виду самостійності.

Виклад нового матеріалу дослідження. Зовні самостійна творча діяльність, як засіб навчання, виступає у вигляді найрізноманітніших завдань

творчого характеру, внутрішньо вона виявляється через пізнавальне, проблемне чи практичне завдання, яке у навчанні служить своєрідним імпульсом для включення учнів в процес творчого проектування. Кожна самостійна діяльність учнів повинна відповідати меті та завданням творчого проекту, що виготовляється, передбачати поетапне просування від організаційно-підготовчого до заключного етапу.

Зміст самостійної творчої діяльності учнів на уроках трудового навчання включає: засоби здійснення самостійної творчої діяльності, дидактичні умови здійснення самостійної творчої діяльності, рівні та види самостійної діяльності.

Кожен творчий проект має свою дидактичну мету і спрямований на вирішення конкретних навчальних завдань (засвоєння учнями певних нормативних положень проектно-технологічної діяльності, наприклад, правил розробки та послідовності виготовлення об'єкту проектування, закріплення умінь виготовляти об'єкт проектування тощо).

Вітчизняні вчені в своїх дослідженнях визначають різні дидактичні умови розвитку самостійності учнів в навчальному процесі [1,2]. Аналіз ряду наукових досліджень дозволяє нам виділити з них, зокрема, такі:

- включення школярів до різних видів навчально-трудової діяльності;
- реалізація ситуацій вибору, системи проблемних ситуацій;
- залучення учнів до пошукової діяльності;
- оволодіння узагальненими способами діяльності;
- формування вмінь планування та самоконтролю;
- використання системи самостійних творчих завдань;
- включення учнів до ситуацій реальної самостійності;
- визначення системи перспективних пізнавальних завдань.

У відповідності до мети нами було визначено організаційні умови самостійної діяльності, які повинні забезпечувати систематичність і свідоме ставлення учнів до самостійного виконання творчих проектів:

- ✓ чітке уявлення кожним учнем змісту творчого проекту, який він повинен виготовити за певний проміжок часу (за чверть чи семестр).

- ✓ ознайомлення учнів зі змістом запланованих для самостійної навчально-трудової діяльності творчих проектів.
- ✓ наявність зразків виконуваних творчих проектів і методичних рекомендацій до їх виконання.
- ✓ ознайомлення з критеріями оцінювання творчого проекту вчителем.
- ✓ можливість своєчасного отримання потрібної консультації від учителя.

Визначені умови зумовили необхідність з'ясування можливостей їх реалізації. В основу реалізації даних умов нами запропоновано чітке визначення переліку творчих проектів і навчального матеріалу, які передбачені для самостійного опрацювання учнями. Перелік об'єктів проектування для самостійного виконання учнями розробляються на основі навчальної програми з трудового навчання для учнів 8-9 класів.

Обов'язкова організаційна передумова, яка мобілізує зусилля учнів та сприяє правильному розподілу бюджету часу на виконання творчих проектів – це своєчасне їх інформування про обсяг їх самостійної творчої навчально-трудової діяльності упродовж певного проміжку часу. Дослідження показало, що це є важливою умовою ефективної та ритмічної самостійної творчої діяльності учня. Для цього в шкільній майстерні, поряд з іншими стендами, повинен бути перелік навчальних завдань для самостійного виконання учнями, складений, як ми вважаємо, за такою формою (табл. 1):

Таблиця 1.

Структурна схема переліку завдань для самостійної діяльності

№ п/п	Тема творчого проекту	Зміст творчого проекту	Рекомендовані матеріали	Термін виконання

У зв'язку з підвищенням актуальності проблеми розвиваючого навчання у сучасних педагогічних дослідженнях, слід звернути увагу на оптимізацію методів навчально-трудової діяльності школярів. Одними з найперших можна

назвати дослідження І.Малкіна [3], який самостійну творчу діяльність учнів поділяє на чотири види: 1) репродуктивний; 2) пізнавально-пошуковий; 3) творчий; 4) пізнавально-практичний. При чому автор одночасно врахував взаємозв'язок і єдність різних видів завдань у навчальному процесі.

Кожен вид самостійної навчально-трудової діяльності в процесі творчого проектування, на наш погляд, займає певне місце в загальній структурі. Їх усвідомлення допоможе вчителю трудового навчання оптимально організувати самостійну творчу діяльність учнів на всіх етапах проектування. Багато видів самостійної творчої діяльності взаємопов'язані і використовуються послідовно. В залежності від рівня самостійності в процесі виконання творчих проектів на уроках трудового навчання ми пропонуємо такі види самостійних творчих завдань:

1. репродуктивно-практичні – учні оперують базовими знаннями при виконанні елементів об'єкту проектування на основі зразка;

2. репродуктивно-пошуковий – в ході репродуктивної діяльності учні вносять незначну кількість удосконалень в об'єкт та технологію проектування, що мають елементи пошукового характеру;

3. пошуково-практичний – в ході розробки структурних елементів творчого проекту учні обирають оптимальну технологію для виготовлення об'єкту проектування, схем, таблиць, креслень тощо;

4. пошуково-творчий – в процесі виконання творчого проекту учні користуються обраною технологією, при цьому запозичуючи оптимальні операції іншої технології;

5. творчо-практичний – учні самостійно виготовляють об'єкт проектування за самостійною технологічною документацією.

Як показує наш практичний досвід, репродуктивно-практичний, пошуково-практичний та творчо-практичний є основними видами самостійної творчої діяльності під час розробки творчих проектів, а репродуктивно-пошуковий і пошуково-творчий – проміжні, оскільки немає конкретного розмежування між цими видами самостійної діяльності. Пошуково-практичні,

пошуково-творчі та творчо-практичні види самостійної діяльності сприяють формуванню більш високого рівня самостійності. В процесі цих видів проектно-технологічної діяльності школярі залучаються до вибору об'єкту проектування та його обґрунтування. В процесі творчо-практичної діяльності учні проявляють вищий рівень самостійності, коли перед школярами ставиться завдання виділення проблеми та вирішення її в цілому.

Відповідно до прийнятих видів самостійної діяльності в процесі проектно-технологічної діяльності нами визначено їх зміст та мету, яку вчитель конкретизує в залежності від навчального матеріалу уроку, а також засоби залучення учнів до ситуацій вільного вибору в заданих умовах.

Репродуктивно-практичні самостійні діяльності

Зміст – тренувальні вправи; обґрунтування проекту за інструкцією вчителя; виготовлення об'єкту проектування за зразком чи за проектно-технологічною документацією.

Мета – формування практичних умінь; розвиток культури праці; виховання наполегливості, уваги.

Засоби – картки-завдання; творчі проекти.

Репродуктивно-пошукові самостійні діяльності

Зміст – тренувальні вправи; обґрунтування проекту з корекцією вчителя; виготовлення об'єкту проектування за проектно-технологічною документацією.

Мета – формування практичних умінь та навичок; розвиток мислення, уяви; виховання наполегливості, старанності.

Засоби – об'єкти проектування; картки-завдання; неповна проектно-технологічна документація.

Пошуково-практичні самостійні діяльності

Зміст – розробка об'єкту проектування з елементами новизни; виготовлення об'єкту проектування за неповною проектно-технологічною документацією.

Мета – удосконалення практичних вмінь та навичок; розвиток умінь аналізувати отриману інформацію, здійснювати інтеграцію; виховання активності, ініціативи, впевненості у своїх силах.

Засоби – творчі проекти; картки-завдання; частково повна проектно-технологічна документація.

Пошуково-творчі самостійні діяльності

Зміст – вибір і розробка об'єкту проектування; виготовлення об'єкту проектування за частково самостійно складеним творчим проектом.

Мета – корекція практичних умінь та навичок; втілення раціональній ідей; формування умінь аналізувати і синтезувати отриману інформацію; виховання раціоналізаторства, дослідницької діяльності.

Засоби – об'єкти проектування; картки-завдання; проектно-технологічна документація.

Творчо-практичні самостійні діяльності

Зміст – вибір, повне обґрунтування та розробка об'єкту проектування; виготовлення об'єкту проектування за самостійно складеною проектно-технологічною документацією.

Мета – формування вмінь на основі усвідомлення проблеми, висловлення гіпотези, оригінальної ідеї; формування умінь оперувати знаннями в нестандартних ситуаціях, здійснювати інтеграцію; виховання творчого ставлення до виконання завдання.

Засоби – об'єкти проектування; картки-завдання; проектно-технологічна документація; творчі проекти; творчі індивідуальні завдання.

Навчальні творчі завдання які вирішуються в процесі творчого проектування можуть бути досить різноманітними. Головним чином, ми їх розрізняємо за чотирма логічними ознаками:

- *за методом самостійної діяльності* (робота з навчальною та довідковою літературою, вирішення розрахункових завдань, самостійна робота в робочому зошиті, виконання трудових дій в процесі проектування тощо);

- за ланками навчального процесу (завдання на сприйняття, систематизацію, закріплення і повторення навчального матеріалу);
- за видом пізнавальної діяльності (репродуктивно-практичний, репродуктивно-пошуковий, пошуково-практичний, пошуково-творчий та творчо-практичний);
- за характером керівництва (поглиблене, частково спрощене, спрощене інструктування).

Тому, щоб ефективно формувати досвід самостійної творчої навчальної діяльності, їм потрібно дати загальноосвітні і спеціальні знання, розвивати у них самостійність мислення, образну та просторову уяву, формувати навички самостійної дослідницької діяльності. Цілком закономірно, що під час виконання творчих проектів учні мають дотримуватися етапів проектно-технологічної діяльності та технологічної послідовності виконання об'єкту проектування.

Висновки дослідження. Отже, на кожному етапі (організаційно-підготовчий, конструкторський, технологічний та заключний) учитель трудового навчання має працювати творчо, шукати способи організації індивідуальної, парної або групової самостійної навчально-трудової діяльності з урахуванням теоретичних знань, здібностей та індивідуальних особливостей учнів. Адже, на кожному етапі школярами виконується відповідна система послідовних дій щодо певного проекту. Завдання вчителя полягає в тому, щоб допомогти побудувати план дій учневі, підібрати об'єкт творчого проектування, підтримати кожного школяра у вирішенні тієї чи іншої проблеми, зокрема, у виборі раціональних ідей, оптимального варіанту та технології виготовлення даного об'єкту. Саме у процесі виконання кожного етапу проектування в учнів розвиваються самостійність та творчість у пошуку проблеми, усвідомлення проблемної сфери, вироблення ідей та варіантів, вибір оптимального варіанту та обґрунтуванні проекту, аналіз майбутньої діяльності, прогнозування майбутніх результатів, розробка проектно-технологічної документації, складання ескізу, добір матеріалів, вибір інструментів та

обладнання, вибір технології обробки деталей виробу, їх з'єднання, організація робочого місця тощо. Самостійне відтворення творчого проекту вдома є результатом сформованості досвіду самостійної творчої трудової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Вашук О. В. Активізація пізнавальної діяльності учнів 5-7 класів у процесі самостійної роботи на уроках трудового навчання засобами нових інформаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 02 / БДПІ ім. П. Д. Осипенка. – Бердянськ, 2000. – 198 с.
2. Ігнатенко Г. В. Розвиток самостійності школярів на уроках “Обслуговуючої праці” / Г.В. Ігнатенко // Наука і сучасність. – К., 1999. – Ч. III. – С. 76-85.
3. Малкин И. И. О классификации и рациональном сочитании видов самостоятельной работы учащихся на уроках / И.И.Малкин // Вопросы развития самостоятельной активности и самостоятельности школьников в процессе обучения. Сб. 1 – Казань, 1966. – 167 с.
4. Подкасистый П. И. Педагогика : учебное пособие / П. И. Подкасистый. – М. : “Педагогическое общество России”, 1998. – 640 с.